

Tusculum

2018
SOLIN-11

Tusculum

11

Solin, 2018.

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonči Čićerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Šime Marović
Dražen Maršić

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Tisak

Suton Graf Zagreb

Za tiskaru

Tihomir Kujundžić

Naklada

500 primjeraka

Časopis je uvršten u podatkovne baze: ESCI (Emerging Sources Citation Index), DOAJ (Directory of Open Access Journals), AWOL (The Ancient World Online), Hrčak (Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske).

Izdavanje časopisa novčano podupiru Grad Solin,
Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Županija splitsko-dalmatinska.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

11

Solin, 2018.

Sadržaj

7-16	Nikola Cesarik	Bilješka o Tiberijevu natpisu CIL 3, 3199 = 10157 iz Salone
17-34	Inga Vilogorac Brčić	Kibelina salonitanska svetišta u svjetlu epigrafskih izvora
35-59	Nino Švonja	Natpisi kao spoliji u Vranjicu
61-76	Ante Rendić-Miočević	Nekropola na lokalitetu <i>in horto Metrodori</i> u svjetlu novih istraživanja: staro izvješće u novom ruhu
77-85	Nenad Cambi	Konstancijev natpis uzidan u kuću Tavilić u Trogiru
87-105	Ana Demicheli – Dino Demicheli	Salona 541. godine – sarkofag vaginarija Saturnina, <i>fabrica Salonitana armorum</i> i Justinijanska kuga
107-122	Ivan Alduk	Solinske utvrde (II) – Mletački kaštel na mostu
123-155	Ivan Grubišić	Solinski Katići Mornari
157-176	Ivan Grubišić – Milan Ivanišević	Krštenja, vjenčanja i ukopi u Solinu od godine 1670. do 1812.
177-186	Antonia Trze Biuk	Život i književno stvaralaštvo Beatrice Speraz
187-205	Arsen Duplančić	Thomas Graham Jackson, don Frane Bulić i Salona
207-232	Blanka Matković	Iz povijesti solinskoga područja u Drugom svjetskom ratu i poraću: Hrvatska seljačka stranka kroz dosje Joze Bulja (1945. – 1961.)
233-255	Mirko Jankov	Pučki crkveni napjevi <i>Jobova štenja</i> za pokojne iz Klisa, Solina, Vranjica, Mravinaca i Kučina – transkripcije i komparativna analiza
257-264	Katica Obradović	Razvoj pedijatrije u Solinu – Pobol i procijepljenost dojenčadi i predškolske djece od 2007. do 2017.
265-267	Marko Matijević	In memoriam – Špiro Žižić (10. 9. 1951. – 3. 9. 2018.)
269-275	Mario Matijević	Bibliografija Časopisa za solinske teme <i>Tusculum</i> (broj 1-10)
277		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Antonia Trze Biuk

Život i književno stvaralaštvo Beatrice Speraz

Antonia Trze Biuk
HR, 21000 Split
Pazdigradska 27
antonia.trze.biuk@gmail.com

Rad pruža uvid u život i književno stvaralaštvo Beatrice Speraz, do sada hrvatskoj književnoj javnosti gotovo nepoznate talijanske spisateljice hrvatskoga podrijetla, rodnom iz Solina, koja je za svoje umjetničko ime odabrala pseudonim Bruno Sperani. Ova izuzetno plodna književnica živjela je i stvarala u drugoj polovini 19. i početkom 20. stoljeća i pripada generaciji pisaca talijanskoga kasnog *Ottocenta*. Tematska usmjerenost njezina književnog djela je prvenstveno žena i proces njezina emocionalno-psihološkoga razvoja i sazrijevanja. Svojim društvenim zalaganjem za »žensko pitanje«, a ponajprije pisanom riječju pridonijela je osvješćivanju i sazrijevanju ženske svijesti 19. stoljeća, kao i promicanju ideje samoostvarenja i emancipacije žene.

Ključne riječi: Beatrice Speraz, talijanska književnost druge polovine 19. stoljeća, životopis, književni opus, ženski likovi, emancipacija

UDK: 821.131.1.09 Sperani, B.

Pregledni članak

Primljeno: 23. travnja 2018.

Gotovo je nepoznata činjenica da je Solin rodno mjesto književnice Beatrice Speraz, jedne od najistaknutijih talijanskih književnica iz druge polovine 19. stoljeća. Beatrice Speraz, poznatija u književnim krugovima pod pseudonimom Bruno Sperani, kojeg je odabrala za svoje umjetničko ime, živjela je i književno djelovala u drugoj polovini 19. i početkom 20. stoljeća. Rođena je 23. srpnja 1839. u Solinu u braku Marina Šperca, potomka stare i ugledne solinske obitelji čije prezime pripada vranjičkom rodu Pletikosića, i Elene Mariane Alessandri iz Umaga, pripadnice obitelji nižih plemića. Prvi spomen prezimena očeve obitelji datira iz godine 1655., a od godine 1819. obitelj ima nadimak Šperac, kasnije prihvaćen kao prezime. Po obiteljskoj predaji riječju Šperac nazivao se u Bosni, u području oko Konjica i Jablanice, stranac iz Primorja.¹ Iz obiteljskih zapisa Vinke Bulić² doznajemo dragocjene podatke o životu Marina Šperca. Vinka Bulić piše

nećakinji Nađi Šperac: »Marin je bio strastveni lovac, a možda još veća strast su mu bili konji. Naši bosanski mali konjići mora da ga nisu zadovoljavali, jer je često putovao u Italiju da kupuje konje za sebe i svoje prijatelje. A s tim putovanjima bila je zapravo povezana i tragika njegova života.«³ Za jednoga putovanja, na povratku u domovinu, jedrenjak kojim je putovao Marin Šperac zahvatila je oluja te su putnici zaklon potražili na istarskoj obali i bili smješteni kod različitih obitelji u Piranu. Marin Šperac dospio je tako u obitelj nižih plemića Alessandri gdje je upoznao Elenu Marianu Alessandri i isprosiio njezinu ruku. Djevojičina obitelj nije blagonaklono gledala na planove mladih. Nakon prosidbe i brojnih uvjeta koje je prosac trebao ispuniti prije sklapanja braka – jedan je bio da zaručnik nauči njemački jezik jer je otac konte Alessandri bio austrijski časnik, a Istra u tom vremenu austrijska pokrajina – par se naposljetku vjenčao u Umagu 29. listopada 1838.⁴

1 I. Grubišić 2009, str. 111.

2 Vinka Bulić, rođena Šperac (Solin, 27. prosinca 1884. – Split, 18. listopada 1965.). Bila je novinarka splitskoga dnevnika *Novo doba* koji je izlazio između dva rata i vrsna kroničarka svoga vremena. Njezin djed Stjepan bio je brat Marina Šperca, oca Beatrice Speraz. Osim po svom novinarskom radu i aktivnom sudjelovanju u radu ženskoga pokreta ostala je upamćena kao bliska suradnica don Frane Bulića, za čijega nećaka Matu Bulića je bila udana, i koji je oporučno zahtijevao da se o njegovoj ostavštini brine upravo Vinka Bulić. U bogatoj korespondenciji s članovima svoje obitelji brižljivo je bilježila i iznosila događanja iz dalje i bliže obiteljske prošlosti te su pisma svojevrsna kronika podrijetla i razvoja obitelji Šperac kao i vremena u kojem su nastala. I. Grubišić 2009, str. 139, *passim*.

3 Split, Muzej Grada Splita, bez broja, Vinka Bulić, Obitelj Šperac, pismo Nađi Šperac, veljača 1947, str. 1-2.

4 Isto.

Slika 1
Beatrice Speraz – Bruno Sperani (I. Grubišić 2009, str. 121)

Život su nastavili u Solinu gdje je godinu poslije rođena djevojčica Vica Šperac, krštena imenom Vicenza Amatia 1. kolovoza 1839. u župnoj crkvi svetoga Martina u Vranjicu. Godinu poslije rođena je i druga kći, krštena imenom Otavija Vica dana 21. rujna 1840.,⁵ ali dijete je umrlo svega devet dana po rođenju. Gubitak tek rođenoga djeteta, nova sredina na koju se mlada žena nije naviknula i nostalgija za rodnim krajem nagnali su mladu obitelj na povratak u majčinu rodnu Istru. Sjećanja na

prve godine života sabrat će i objaviti godinama poslije, u poznim godinama svoga života Beatrice Speraz u djelu *Ricordi della mia infanzia in Dalmazia*.⁶ U uspomenama se navode nježna sjećanja na baku i djeda s očeve strane, rodnu kuću pored solinskoga slapa i antičkih iskopina, iščitavaju se i osjećaji, među kojima je zamjetna tuga koju je djevojčica Beatrice Speraz osjećala po dolasku u majčinu domovinu. Majčini roditelji i rodbina nisu odobravali brak njezinih roditelja. Sjećajući se svečanosti povodom vjenčanja jedne rođakinje s bakine strane u Kaštelima, piše o ocu: »Bio je visok i mršav čovjek, isuviše vitak za svoju građu. Imao je smeđu kosu, svijetle oči, pune izražajnosti, i ljupkosti, pravilnih i finih crta lica; ali sve u svemu tip slavenske rase, omražene rase u Istri. Zbog toga je sva majčina rodbina bila razočarana tim brakom za koji su govorili da je djelo tetke, žene sklone maštanju i sanjarenju. Da nije bilo nje – govorila je poslije moja baka s majčine strane – moja kći se nikad ne bi udala za tog barbara. A ja sam za njih uvijek bila barbarova kći: ili *Crnogorka*, jer je od Dalmacije do Crne Gore kratak prijelaz. Tužno je biti plod sjedinjenja dviju rasa koje uopće ne sličie i koje se ne vole; ja sam uvijek u sebi osjećala ovo nesuglasje.«⁷ Nesuglasje i tuga samotna odrastanja o kojem će književnica progovoriti mnogo godina kasnije pridonijet će formiranju njezina karaktera i pesimizmu koji se da naslutiti u portretiranju likova u romanima i novelama.

Povratak u rodnu Istru nije pridonio majčinu oporavku te ona uskoro umire, a neutješan otac se vraća u Solin gdje je on umire nekoliko godina poslije. Djevojčica Vica, kojoj su promijenili ime u Beatrice, ostala je živjeti s majčinom rodbinom, a brigu o njezinu obrazovanju preuzima stara prateta.⁸ Podaci iz toga razdoblja književničina života su rijetki. U već spomenutim *Ricordi della mia infanzia in Dalmazia* književnica piše o prateti: »Imala je osrednju kulturu: poznavala je dobro antičku povijest: bliski su joj bili veliki epovi Homera i Vergilija, Ariosta i Tassa. Iz *Božanstvene komedije* naprotiv nije poznavala više doli dvije slavne epizode, onu o Franceschi i onu kneza Ugolina; Petrarca ju je ostavljao hladnom. Metastasio joj je bio prilično draži, potom Alfijeri i Monti i Foscolo. Nije voljela Manzoni, kojemu je gorko zamjerala ukidanje mitoloških bajki

5 M. Ivanišević 2009, str. 325.

6 *Sjećanja na moje djetinjstvo u Dalmaciji* (prijevod naslovà i svih citata Antonia Trze Biuk).

7 B. Sperani 1915, str. 83. »Era un uomo alto e magro; troppo esile per la sua statura. Aveva i capelli castani, gli occhi chiari, molto espressivi, molto dolci e lineamenti del volto fini, regolari; ma tutto insieme il tipo era quello della razza slava. La razza odiata in Istria. Per ciò tutti i parenti della mamma erano desolati di quel matrimonio, che dicevano opera della zia, donna fantastica e romanzesca. – Senza di lei – diceva più tardi la mia nonna materna – mia figlia non avrebbe mai sposato quel barbaro. E io fui sempre per loro la figliuola del barbaro; oppure la *Montenegrina*, poichè dalla Dalmazia al Montenegro il passaggio era breve. Triste cosa essere frutto dell'unione di due razze che non si somigliano affatto e che non si amano; io ho sentito sempre in me stessa questo disidio.«

8 A. Trze Biuk – D. Miškulin (u tisku).

LIBRO

degli atti di NASCITA della Parrocchia di *S. Margherita* del Comune di *Splitt* Disretto di *Splitt* Circolo di *Splitt*

NOMERO	DATA DELLA NASCITA e della presentazione a battesimo del neonato	INDICAZIONE DEL NEONATO		INDICAZIONE DELLO STATO DELLA PERSONA		NOME, COGNOME e domicilio della madre		NOME, COGNOME e domicilio del padre		DEI GENITORI		NOME, COGNOME, DOMICILIO e condizioni del padre e testimone		ANNOVAZIONE
		maschi	femmine	legittimo	illegittimo					SE CONDIZIONI date dal matrimonio, e successa in via celebrata	RELIGIONE e confessione di entrambi	Padri	Testimoni	
28	Regno 21 Lira 1839 v. 8 papirna nasliano 2. istoga													humani naznaja prate + Novice 18. Srpnja 1840
29	Regno 20 Lira 1839 v. 8 papirna nasliano 2. istoga													humani naznaja prate
30	Regno 21 Lira 1839 v. 8 papirna nasliano 2. istoga													humani naznaja prate
31	Regno 21 Lira 1839 v. 8 papirna nasliano 2. istoga													humani naznaja prate
32	Regno 21 Lira 1839 v. 8 papirna nasliano 2. istoga													humani naznaja prate
33	Regno 21 Lira 1839 v. 8 papirna nasliano 2. istoga													humani naznaja prate

Slika 2
Podaci o rođenju i krštenju Vice Šperac (upis br. 30) [Državni arhiv u Splitu, Matica rođenih i krštenih župe Vranjic-Solin godine 1839., snimio Darko Biuk]

u poeziji, a Leopardija je prezirala. Obrazovao ju je jedan stari svećenik iz osamnaestoga stoljeća formirajući joj duh po svom, a takva je i ostala.⁹

Bijeg i utjehu od sumorna okruženja, lišena istinskih emocija, što će kasnije pridonijeti formiranju introspektivne i melankolične crte u njezinu karakteru, mlada Beatrice Speraz nalazi u knjigama i pisanju. Inspiraciju nalazi u talijanskim i njemačkim romantičarskim pjesnicima. Ipak Leopardi će biti i ostati njezina najveća literarna zanesenost. »Zaljubila se u tu veliku dušu... I maštajući i sanjajući, zaljubila je tog mrtvog (Leopardija), kad nije mogla voljeti

nekož živog, istinskom i dubokom ljubavlju.«¹⁰ Završava učiteljsku školu u Piranu i planira upisati studij, ali, vjerojatno voljom majčinih rođaka, u svojoj osamnaestoj godini (1857.) udaje se za Giuseppea Vattu. Živjeli su u Piranu i u tom braku rođeno je troje djece: sin Domenico Dino (1858.) te kćeri Maria (1860.) i Elena (1862.).¹¹

Nesretna u nametnutom braku Beatrice Speraz godine 1864. napušta obitelj i odlazi u Trst gdje nalazi posao kao učiteljica. Rijetko je govorila o sebi pa podatke iz njezina života nalazimo najčešće u pismima koje razmjenjuje s članovima obitelji, urednicima i izdavačima njezinih

9 B. Sperani 1915, str. 22. »Questa possedeva una discreta coltura: conosceva bene la storia antica: famigliari le erano i grandi poemi di Omero, di Virgilio, dell'Ariosto e del Tasso. Della *Divina Commedia* invece non conosceva che i due celebri episodi di Francesca e del conte Ugolino; il Petrarca la lasciava fredda. Metastasio le era assai più caro, poi Alfieri e Monti e Foscolo. Non amava Manzoni, al quale rimproverava amaramente la soppressione delle favole mitologiche nella poesia; e detestava il Leopardi. L'aveva educata un vecchio prete del Settecento, plasmandole lo spirito alla sua guisa; e tale era rimasta.«

10 G. L. Baio 1999, str. 89.

11 M. Ivanišević 2009, str. 325.

Slika 3
 Kuća Šperac u Solinu nakon godine 1924. (I. Grubišić 2009, str. 117)

djela ili pak u privatnoj korespondenciji članova obitelji. Pažljivom rekonstrukcijom navoda iz pisama može se pokušati složiti mozaik života samozatajne književnice. U pismu, koje će uslijediti mnogo godina kasnije, njezina prvorodnog djeteta, sina Domenica zvanoga Dino, svojoj polusestri Giuseppini-Ginevri, prvorodnoj kćeri iz veze s Trščaninom Giuseppeom Levijem, može se pročitati: »U pravu si kad kažeš da je mnogo propatila. Brak tako loše odabran, štoviše nemoguć, na koji je bila prisiljena od rodbine, u dobi kada nije mogla sama donijeti prosudbu.«¹² U Trstu je upoznala već spomenutoga Giuseppea Levija, potomka stare židovske trščanske obitelji. Njihova veza će potrajati deset godina, sve do njegove prerane smrti, a neće moći biti ozakonjena brakom jer je brak s prvim suprugom bio pravovaljan.¹³ Beatrice Speraz i Levi često mijenjaju mjesta stanovanja što je uvjetovano

traženjem posla i teškim ekonomskim prilikama koje su vladale u Italiji tog doba, a riječ je o prvim godinama nakon ujedinjenja Italije.¹⁴ Tih godina rođene su im četiri kćeri, Giuseppina-Ginevra, Noemi, Gilda i Clotilde. Književnica radi kao učiteljica, a dodatne prihode pokušava osigurati pisanjem članaka za mjesne i regionalne novine, među kojima za *La Nazione* iz Firenze, *Caffaro* iz Genuve, *Gazzeta Letteraria* iz Torina te rimske *Bersagliere* i *Il Fracassu*. Iznenadna i prerana Levijeva smrt nagnat će je na pisanje sa svrhom osiguranja ekonomske egzistencije sebi i kćerima pa, iako ju je dijelom pomagala Levijeva obitelji, Beatrice Speraz seli u Milano gdje počinje raditi kao prevoditeljica i izvjestiteljica s različitih događanja.¹⁵ Piše opsežne prijevode za izdavačku kuću Treves iz Milana,¹⁶ među kojima su *Violinist* Hansa Christiana Andersena (1879.), *Pad oca Moureta* Ęmila Zole (1886.) i

12 Mantova, Biblioteca Comunale »Roberto Ardigò«, Fondo Mario Pilo, pismo Domenica Vatte Giuseppini-Ginevri Pilo, rođenoj Levi, od 22. prosinca 1918. »Hai ragione di dire che ha molto sofferto. Un matrimonio male assortito, impossibile anzi, a cui venne forzata dai parenti in un'età nella quale non poteva farsi da sé un giudizio.«

13 Razvod braka kao legalan pravni čin dozvoljen je u Italiji zakonom donesenim 1. prosinca 1970.

14 Kraljevina Italija nastala je ujedinjenjem talijanskih zemalja 1861., bila je prva talijanska država koja je uključivala cijeli Apeninski poluotok još od pada Rimskog Carstva. Ova država pod vodstvom savojske dinastije službeno je postojala sve do 1946. kada je monarhiju zamijenila republika. Viktor Emanuel II. bio je prvi kralj Ujedinjene Italije i vladao je od 1861. do 1878.

15 G. L. Baio 1999, str. 89.

16 Izdavačka kuća Fratelli Treves osnovana je godine 1861. u Milanu.

Kraljevi u egzilu Alponsa Daudeta (1895.) te *Quisisana* Friedricha Spielhagena (1883.) za milansku izdavačku kuću Brigola. Svladavši *il mestiere*, jer pisanje je u početku bilo prvenstveno zanat za književnicu, a često će tako biti i u kasnoj fazi stvaralaštva, započinje pisati manja literarna djela koja također objavljuje u dnevnim novinama.

Drugu polovinu 19. stoljeća u Italiji karakterizira procvat novinskoga tiska te pojava feljtonskoga romana i romana u nastavcima. Objavljivanje romana u nastavcima pokazalo se kao poželjna forma za izdavače novina jer im je osiguravao redovnu čitateljsku publiku i visoku nakladu. Njezina prva pripovijetka naslova *La notte del 6 febbraio*¹⁷ objavljena je u milanskom dnevnom listu *La Perseveranza*, slijedi je duga pripovijetka *Da morte a vita*,¹⁸ potom *Stella cadente*,¹⁹ objavljene u nastavcima u dnevnim novinama. Pripovijetke su potpisane pseudonimom Livia što je bio jedan od pseudonima kojima je potpisivala svoja rana djela. Njezino književno umijeće bit će zamijećeno već s izdanjem prvih djela te će je Roberto Sacchetti, uz Neeru i Marchesu Colombi, svrstati među najvažnija pera milanske književne scene.²⁰

Za bolje shvaćanje autoričinih ranih djela potrebno je objasniti književno-povijesni kontekst u kojem su nastala. Do 1880. godine u Italiji nije postojala ženska pripovjedna tradicija. Ljubavni roman poznat u talijanskoj književnosti kao *il rosa* pojavio se u drugoj polovini 19. stoljeća i postao je dominantan žanr u ženskom pismu, iznimno popularan među čitateljima, mahom ženama, i književnicama. Neke od najpoznatijih književnica druge polovine *Ottocenta*, poput Neere i Marchese Colombi, preuzele su iz toga žanra određene elemente kreirajući psihološku dubinu i introspekciju samoga narativa u svojim djelima. Druge pak zbog imperativa osiguranja ekonomske egzistencije pisanjem ili zbog različitih vanjskih i unutarnjih

pritisaka slijede u svom stvaralaštvu obrazac ljubavnoga romana. U književnom stvaralaštvu Beatrice Speraz prisutan je ljubavni roman, posebice u ranim djelima, dok je u njezinim kasnijim djelima zamjetno eksperimentiranje s navedenim žanrom, kao i uklapanje elementa verizma odnosno naturalizma koji dolazi posebno do izražaja u romanu *Numeri e sogni* (1887.).²¹ Beatrice Speraz, kao i brojne druge književnice *Ottocenta*, koristi pseudonime pri objavljivanju svojih članaka i romana u nastavcima; prvo izdanje romana *Cesare* (1879.) potpisala je pseudonimom Bruno Sperani, kojega je nadalje stalno koristila kao svoje umjetničko ime.²² Radnja romana *Cesare* smještena je u Piran i Savudriju godine 1860., a mjesta i gradske vedute opisane u djelu nagovješćuju da je autorica dobro poznavala taj kraj. Istra u *Cesareu* bila je jedini povratak, barem u književnom i fikcionalnom smislu, kraju u kojem je provela djetinjstvo i mladost.²³ Dolaskom u Milano, koji je u tom razdoblju jedno od najrazvijenih talijanskih središta, započet će njezina duga i plodna spisateljska karijera. Autorica piše i gotovo svaku godinu objavljuje roman ili novelu. Rana faza književnoga stvaralaštva Beatrice Speraz definirana je žanrom sentimentalnog romana *il rosa*, dok drugu fazu obilježava pisanje romana sa socijalnom tematikom. Već sami naslovi romana *Sotto l'incubo* (1881.),²⁴ *Nell'ingranaggio* (1885.),²⁵ *Numeri e sogni* (1887.), *Nella nebbia* (1889.),²⁶ *Il romanzo della morte* (1890.),²⁷ *Eterno inganno* (1891.),²⁸ *Le vinte* (1896.)²⁹ nagovješćuju tjeskobnost tematike koju autorica tretira u svojim djelima, a tiče se socijalnih pitanja povezanih s položajem žene u obitelji i društvu u Italiji u drugoj polovini 19. i na početku 20. stoljeća. Roman *La fabbrica*³⁰ objavljen godine 1894. približit će je socijalistima okupljenim oko Turatija,³¹ s kojima je načelno bliska, što će uroditi suradnjom sa socijalističkim časopisom *Cronaca Rossa*. U kasnijim godinama udaljit će

17 *La notte del 6 febbraio* (Noć 6. veljače) objavljena je u milanskom dnevnom listu *La Perseveranza* u tri nastavka, od 29. kolovoza do 31. kolovoza 1876. Zanimljiva pripovijetka puna pustolovnih zapleta i romantičnih scena naišla je na pozitivan prijam kod čitatelja te oni traže da se priča nastavi pa književnica piše još šest nastavaka. Pripovijetka završava sretnim krajem na zahtjev čitatelja, slijedeći model završetka u ljubavnom romanu.

18 *Od smrti do života*.

19 *Zvijezda padalica*.

20 G. L. Baio 1999, str. 89.

21 *Brojevi i snovi*.

22 M. Colummi Camerino 1994, str. 76.

23 A. Trze Biuk – D. Miškulin (u tisku).

24 *U košmaru*.

25 *Među zupčanicima*.

26 *U magli*.

27 *Roman smrti*.

28 *Vječna zabluda*.

29 *Poražene*.

30 Romani *La Fabbrica* i *Tre donne* jedina su autoričina djela tiskana u 20. i 21. stoljeću.

31 Filippo Turati (Canzo, 26. studenoga 1857. – Pariz, 29. ožujka 1932.), talijanski političar, novinar i politolog, jedan od osnivača i najistaknutijih ličnosti socijalističkoga pokreta u Italiji.

se od socijalističkih krugova razočarano ustvrdivši da su socijalisti zaokupljeni samo vlastitim interesima. Najbolji autoričini romani po mišljenju kritike *Nell'ingranaggio* i *Numeri e sogni* donijet će joj veliku popularnost i izvan granica Italije, posebice u Francuskoj, gdje je roman *Numeri e sogni* objavljen već godinu poslije talijanskoga izdanja. Sam odabir naslova *Nell'ingranaggio* (*Među zupčanicima*) sugerira nemir i nemoć u kojem će se naći glavni junaci. Kontekst romana *Numeri e sogni* (1887.) razlikuje se od onog u *Nell'ingranaggio*, ali poruka ostaje ista – kritika hipokrizije društva. Ovaj obiman roman, koji broji 619 stranica, propitkuje položaj umjetnika i problematiku s kojom se umjetnik susreće u svom radu. Naslov romana sugerira dilemu s kojom se suočava umjetnik, a to je izbor između brojeva koji predstavljaju novac i snova koji predstavljaju ideale koje valja slijediti. I dok su radnje ranih djela bile sputane okvirom tradicionalnoga romana podlistka, dodatka u novinama, novi romani još uvijek pripadaju sentimentalnom žanru, ali u obradi teme autorica sada odstupa od ranijega načina. Pristup je razrađeniji i daje naslutiti zreliju autoricu duboko svjesnu društvenoga trenutka u kojem živi.³²

Već sljedeće godine, 1888., objavljen joj je roman *L'avvocato Malpieri*.³³ Tema je slična kao i u prethodnim djelima, no u ovom romanu Beatrice Speraz stvara lik »nove žene«. Ženski likovi u ranijim autoričnim romanima bile su žene podređene muškim figurama dok u *L'avvocato Malpieri* pratimo sazrijevanje glavnoga ženskoga lika Giuseppine, koja se, pronalazeći unutarnju snagu, pokreće i mijenja svoj život. Sama srž promjene sadržana je Giuseppininim riječima: »Siromašna si, slobodna si.«³⁴ Federico de Roberto,³⁵ književnik verist, ne skriva svoje oduševljenje romanom: »Da je napisan na francuskom jeziku, dosad bi već brojio barem šest reizdanja i vjerojatno bi bio tiskan kao podlistak u tri ili četiri novinska lista.« Francuski čitatelji imat će priliku pročitati roman godinu dana poslije u

novinama *Progrès du Nord*, a godine 1891. roman je objavljen u formi knjige. Naslovi romana sugestivno najavljuju fatalnost i predeterminiranost događaja u kojima će se naći glavne junakinje, premda u romanu *Le signorine povere* (1888.)³⁶ književnica kroz Marijin lik razvija lik samosvjesne žene koja je spremna samostalno odlučiti o svojoj sudbini.

Marinella Colummi Camerino primijetit će kako naslovi autoričinih djela *Nella nebbia* (1889.), *Le vinte* (1896.), *In balia del vento* (1900.)³⁷ aludiraju na slijepu fatalnost koja prožima junake i junakinje njezinih romana. U odnosu na junakinje romana motiv poprima drukčiju konkretnost, podsjeća na duboko ukorijenjene mehanizme koji djeluju i rukovode životima žena. Neizbježnost poprima oblik podređenosti, potčinjenosti i autocenzure kojima su žene oduvijek podvrgnute. Racionalizirana, ispunjena stvarnim sadržajem, kategorija »sudbine« postaje nešto na što se može utjecati, a ponekad i promijeniti. Upravo ova činjenica dolazi do izražaja u romanima Beatrice Speraz i identificira njezin književni opus koji se, sažet u dvije riječi, kreće od rezignacije do pobune.³⁸

Umjetničku scenu koju književnica portretira u romanu *Numeri e sogni* upoznala je preko milanskoga slikara Vespasiana Bignamija, zvanoga Vespa.³⁹ Upoznali su se u njihovim zrelim godinama i čini se da je književnica konačno pronašla dugo željenu mirnoću i sigurnost. Vespasiano Bignami bio je poznata osoba na milanskoj umjetničkoj sceni, pripadnik milanskoga umjetničkoga kruga *scapigliati milanesi*⁴⁰ i jedan od osnivača umjetničkoga udruženja *Famiglia Artistica* koje je okupljalo umjetnike i skrbrilo za njih, a koje je i danas aktivno.⁴¹ Usporedno s književnim radom autorica piše društveno angažirane članke kao i osvrtne na važna događanja na talijanskoj kulturnoj sceni. U ožujku 1877. piše recenziju na ondašnju firentinsku izložbu prigodom svetkovine svetoga Iвана Krstitelja, koja je objavljena u tada poznatom časopisu *Illustrazione Italiana*. Književnica hvali kvalitetu izloženih djela, posebice

32 A. Trze Biuk – D. Miškulin (u tisku).

33 *Odvjetnik Malpieri*.

34 Beatrice Speraz 1888, str. 209.

35 Federico de Roberto, talijanski pisac (Napulj, 16. siječnja 1861. – Catania, 26. srpnja 1927.). »Scritto in francese, a quest'ora conterebbe una mezza dozzina di edizioni e sarebbe riprodotto nelle appendici di tre o quattro giornali.«

36 *Siromašne gospođice*.

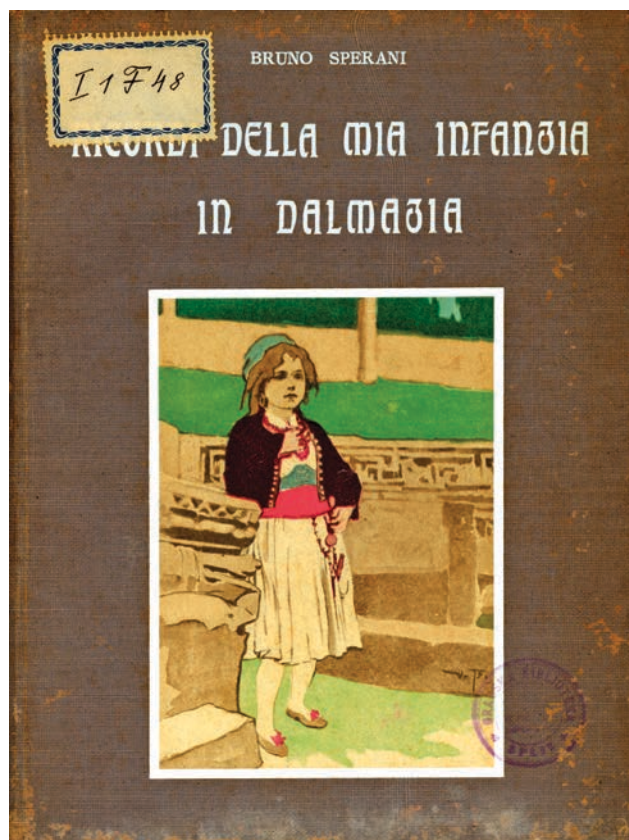
37 *Na milosti vjetra*.

38 M. Colummi Camerino 1994, str. 75.

39 Vespa u prijevodu na hrvatski jezik osa.

40 *Scapigliati milanesi* ili *La Scapigliatura* bio je umjetničko-književni pokret koji je nastao u sjevernoj Italiji sa sjedištem u Milanu u razdoblju nakon ujedinjenja Italije, a okupljao je umjetnike i intelektualce koji su bili nezadovoljni smjerom kojim se kretala talijanska kultura u godinama nakon ujedinjenja. Pripadnici toga pokreta težili su za obranom autonomije umjetnosti kao i iskrenijem i spontanijem iskazu izražajnosti u životu i umjetnosti.

41 *Famiglia Artistica* osnovana je konstitutivnim aktom 14. siječnja 1873. u Milanu. Jedan od petorice osnivača bio je Vespasiano Bignami. Cilj udruženja bio je okupljanje umjetnika i svih koji su se htjeli baviti umjetnošću bez obzira na pravac i uspješnost, a jedan od ciljeva udruženja bio je i zaštita umjetnika kao i pružanje potpore mladim umjetnicima.

Slika 4
Naslovna stranica *Ricordi della mia infanzia in Dalmazia*,
izdavač Vallardi, Milano, 1915.

skulpturu Frinu, rad kipara Cesarea Zocchija. U časopisu *Vita intima*, kojega je osnovala književnica Anna Radius Zuccari, poznatija pod književnim pseudonimom Neera, Beatrice Speraz donosi prikaz godišnje izložbe udruženja *Famiglia Artistica* o preporodnom talijanskom umjetniku Domenicu Indunu, ne štedeći s kritikama. Piše: »U Indunovim slikama ima ljupkih detalja, ali čitava slika ni u jednom trenutku ne odaje dojam proživljenoga.«⁴² Posebno važan je članak *Le pittrici* (*Slikarice*) koji književnica

objavljuje u časopisu *Ars et labor* godine 1907. i u kojem se zalaže za ravnopravnost i jednako postupanje prema ženama slikaricama u odnosu na njihove muške kolege.

Književničina osobnost može se iščitati iz njezina stvaralaštva, a stavovi iskazani kroz prozna djela i društveno angažirane članke zrcale njezine osobne stavove. U privatnoj korespondenciji s kćeri Giuseppinom-Ginevrom Pilo, djevojački Levi, koja se čuva u biblioteci Teresiani u Mantovi, na 166 listova otkriva se intimni književničin svijet. Pisma otkrivaju snažnu povezanost majke i kćeri i progovaraju o svakodnevnim temama vezanim za kućanstvo, obitelj, ali i iznose autoričina privatna razmišljanja o politici, društvu, književnicima, izdavačima te pružaju vrijedan izvor za bolje poznavanje talijanskoga društva na prijelazu stoljeća. Iz pisama doznajemo o književničinu skromnom životu i o složenom odnosu s ostalom djecom.⁴³ Premda je autorica velikoga broja romana i novela koja su još za njezina života doživjela nekoliko reizdanja, a ona sama postigla slavu i poštovanje i čitatelja i kritike, njezina primanja i dalje su bila skromna. Financijski je pomagala kćeri, osim Giuseppine-Ginevre koja je imala zaposlenje. U jednom pismu književnica kaže: »Nismo proveli loše praznike jer sam uspjela prodati Aliprandiju nekoliko novela, *Cesara* i *Sempre Amore*, sve zajedno trinaest stvari, stvari koje nisam htjela ponovno objaviti, ali, shvaćajući, nije bilo novčića u kući, tata nije prodao ništa ni u *Famiglia Artistica* ni kod Ravizze gdje je izložio zaista nekoliko lijepih stvarčica! Dakle, nisam imala izbora i tako sam predala 13 stvari Aliprandiju kako je on želio, za 300 lira... Ako me i iskoristio, bio je to moj trenutni spas.«⁴⁴

S prvim godinama 20. stoljeća autoričina književna produkcija postaje rjeđa. Objavljuje romane *Macchia d'oro* (1901.),⁴⁵ *Signorine povere* (1905.),⁴⁶ *La dama della regina* (1910.),⁴⁷ *Tragedia di una coscienza* (1920.)⁴⁸ i, posljednji, *Teresita della Quercia* (1923.).⁴⁹ Iz pisama pred kraj života doznaje se da se o njoj brinu kćeri i Bignami, ona osjeća nesigurnost u samostalnim izlascima iz svoga doma. U jednom od posljednjih pisama Giuseppini-Ginevri

42 B. Sperani 1891, str. 89. »Nei quadri dell'Induno vi sono particolari deliziosi; ma il quadro tutto intero non dà quasi mai il senso di una cosa vissuta.«

43 A. Trze Biuk – D. Miškulin (u tisku).

44 Mantova, Biblioteca Comunale »Roberto Ardigo«, Fondo Mario Pilo, pismo Beatrice Speraz kćeri Giuseppini-Ginevri Pilo od 22. travnja 1900. »Abbiamo passato le feste meno male perché io sono riuscita a vendere all'Aliprandi alcune novelle, e il *Cesare* e il *Sempre Amore*, tutte insieme tredici cose, cose che io non avevi voluto ristampare ma, tu comprendi, non c'era un soldo in casa, papà non ha venduto niente, né alla *Famiglia Artistica*, né dalla Ravizza dove ha pure esposto alcune cosette veramente belle! Dunque io non avevo scelta, e così ho ceduto le 13 cose all'Aliprandi come ha voluto lui, per 300 lire... Se mi ha un po' strozzata, fu pure la mia momentanea salvezza.«

45 *Zlatna mrlja*.

46 *Siromašne gospođice*.

47 *Kraljičina dama*.

48 *Tragedija jedne savjesti*.

49 *Teresita od Quercie*.

progovara o vlastitoj nemoći: »Što želiš, beskorisno je, stara sam i previše sam se odupirala i odupirala, naravno da su događaji ovoga svijeta, tjeskobe i nepobjediva tuga mnogo utjecali na moj živčani sustav.«⁵⁰

Književnica je preminula 2. prosinca 1923. u svom domu u Milanu u 84. godini života i pokopana je na groblju Maggiore u Milanu. Natpis na nadgrobnoj ploči, koji je sastavila kći Giuseppina-Ginevra, jedino je javno sjećanje na književnicu i glasi: »Bice Speraz / Split 1839. – Milano 1923. / znamenita / među talijanskim književnicama / s imenom Bruno Sperani / primjer čudesne aktivnosti / sve do zadnjih dana / svoga života / ovdje / željena i blagoslovljena / počiva.«⁵¹

Njezinu smrt popratio je Giuseppe Praga nekrologom objavljenim u časopisu *Rivista Dalmatica* riječima koje možda najbolje sažimaju književnu veličinu Beatrice Speraz: »Da je Bruno Sperani, umjesto da napusti rodni Solin, ostala među nama, Dalmacija bi danas zasigurno imala svoga regionalnog pripovjedača, kao što ga Sicilija ima u Vergi i u Capuani, Napulj u Serao, a Sardinija u Deleddi.«⁵²

Književna djela Beatrice Speraz reflektiraju snažnu političku ideologiju vremena u kojem su nastala. Dogovoreni brakovi zbog miraza, nemogućnost razvoda, prisilno napuštanje djece zbog zakona po kojem djeca ostaju živjeti s očevom obitelji nakon razlaza roditelja, podređenost muškim figurama u obitelji, nedostatak formalnoga obrazovanja, zlostavljanje žena sa sela od rastuće građanske klase te stigmatizacija žena za počinjena »nedjela«, središnja su tema stvaralaštva ove autorice. Premda većina romana Beatrice Speraz funkcionira unutar konteksta ljubavnoga

romana, oni su istovremeno snažna optužnica društvu koje negira ženama pravo na moć, kao i djeci i najnižim društvenim klasama. Teme koje autorica komunicira svojim čitateljima kroz tekst duboko su osobne, a istovremeno prerastaju pojedinačni lik i jednako vrijede za sve žene. U mnogim njezinim književnim djelima glavne junakinje reflektiraju samosvijest koja svoje korijene ima u nelagodnoj, buržujskoj kulturi s kraja stoljeća. Uzorak ženskih likova koji su dugo izloženi patnji izvire u pripovjednom opusu Beatrice Speraz i otkriva duboku socijalnu krizu te poziv čitateljima da se prepoznaju u likovima, njihovim riječima i djelima.

Duboko svjesna društvenoga konteksta vremena u kojem je živjela i nepravdi koje su iz njega proizlazile, književnica je zastupala u svom radu prava slabijih i borila se protiv društvenih predrasuda u Italiji 19. stoljeća. Bogata književna ostavština obuhvaća 18 romana, 10 novela, zbirku pripovijedaka, dramu, brojne novinske članke i prijevode. Za života njezina su djela bila redovito objavljivana, recenzirana, kritički pa čak i komparativno vrednovana, a iznad svega čitana, dok su neki od romana prevedeni na francuski i češki jezik netom nakon što su bili objavljeni na talijanskom. U tegobnim i tragičnim godinama prvih desetljeća 20. stoljeća koje su uslijedile u Europi, književni rad Beatrice Speraz pada u zaborav. Posljednjih desetljeća njezino književno stvaralaštvo nanovo postaje predmetom interesa i izučavanja književnih teoretičara i kritičara te se može očekivati da će njezin rad biti temeljito istražen i vrednovan, a književnici dodijeljeno mjesto u povijesti talijanske književnosti koje joj s obzirom na doprinos korpusu talijanske pisane riječi pripada.

50 Mantova, Biblioteca Comunale »Roberto Ardigo«, Fondo Mario Pilo, pismo Beatrice Speraz Giuseppini-Ginevri Pilo od 12. veljače 1918. »Cosa vuoi, è inutile, sono vecchia e anche troppo ho resistito e resistito; certo che le cose del mondo, le ansie, la tristezza invincibile hanno molto influito sul mio sistema nervoso.«

51 »Bice Speraz / Spalato 1839 – Milano 1923 / Illustre / fra le scrittrici italiane/col nome di Bruno Sperani / esempio / di prodigiosa attività / sino ai giorni estremi / della sua vita / qui / desiderata e benedetta / riposa«

52 G. Praga 1924, str. 66.

Literatura

- G. L. Baio 1999 Gian Luca Baio, *Bruno Sperani: Cenni di vita e arte*, u: Antonia Arslan – Marina Pasqui (ur.), *Ritratto di signora. Neera (Anna Radius Zuccari) e il suo tempo*, Milano 1999, 87-94.
- M. Colummi Camerino 1994 Marinella Colummi Camerino, *Donne nell'ingranaggio. La narrativa di Bruno Sperani*, u: *Les femmes-écrivains en Italie (1870-1920): ordres et libertés*, Actes du colloque des 25 et 26 mai 1994, Université de Paris III, Chroniques Italiennes 39/40, Paris 1994, 75-88.
- E. Fonda 2000 Edda Fonda, *Il percorso umano e letterario di Beatrice Speraz in arte Bruno Sperani*, Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia patria XLVIII, Trieste 2000, 319-351.
- I. Grubišić 2009 Ivan Grubišić, *Solinski Šperci*, Tusculum 2, Solin 2009, 111-144.
- M. Ivanišević 2009 Milan Ivanišević, *Spisateljica Vica Šperac o Splitu i Solinu*, Kulturna baština 35, Split 2009, 323-334.
- G. Praga 1924 Giuseppe Praga, *Betrice Speraz*, La Rivista Dalmatica, Zadar VII, II/1924, 65-67.
- A. Trze Biuk – D. Miškulin (u tisku) Antonia Trze Biuk – Dolores Miškulin, *Beatrice Speraz, život i kratak pregled književnog stvaralaštva jedne zaboravljene književnice*, Književnost, umjetnost, kultura između dviju obala Jadrana / Letteratura, arte, cultura tra le due sponde dell'Adriatico, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa, Zadar – Biograd na Moru, 23.-25. listopada 2014, u tisku.
- B. Sperani 1888 Bruno Sperani, *L'avvocato Malpieri*, Milano 1888.
- B. Sperani 1891 Bruno Sperani, *La Famiglia Artistica*, Vita Intima II, n. 12, Firenze 24.3.1891, 89.
- B. Sperani 1907 Bruno Sperani, *Le pittrici*, Ars et labor, Milano 1907, 18-21.
- B. Sperani 1915 Bruno Sperani, *Ricordi della mia infanzia in Dalmazia*, Milano 1915.

Summary

Antonia Trze Biuk

The life and the literary output of Beatrice Speraz

Key words: Beatrice Speraz, Italian literature of the second half of the 19th century, biography, literary output, female characters, emancipation

Beatrice Speraz is an Italian writer of the late nineteenth century, better known in literary circles under the artistic name of Bruno Sperani. She was born in Solin, Croatia, in a family of an Italian mother belonging to a lower nobility and a father, a Croat of the middle class, and was baptized under the name of Vica Sperac. Her name was later italianized in Beatrice Speraz as the author remained an orphan in her early childhood and was given to upbringing to her mother's side relatives in Istria, a territory then under the Italian reign. She gathered memories of her childhood in the collection of stories entitled *Ricordi della mia infanzia in Dalmazia* (1915) and the only return to her second homeland, yet only fictional, was in the novel *Cesare* (1879). Her prolific literary output counts eighteen novels, a dozen short stories, a play and numerous articles on the contemporary issues in Italy of the late nineteenth and early twentieth century. The central theme in her novels and short stories is a woman, her position in a society and the burden which she bears due to her gender.

The aim of the paper is to give a closer look at the literary figure of Beatrice Speraz, once widely read and popular female author, who with the first restless and gloomy decades of the twentieth century, sank into oblivion. The paper also tries to point out the importance of her work in the process of developing and maturing of the female consciousness and emancipation of woman in Italy in the 2nd half of 19th and at the beginning of 20th century and to state the most important features and elements of her literary work.

Translated by Antonia Trze Biuk

